

ВИБІР НЕЙРОМЕРЕЖЕВОГО КЛАСИФІКАТОРА ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАВДАННЯ АНАЛІЗУ СИГНАЛІВ РЕБ ТА ШТУЧНИХ ЗАВАД

В даний час актуальною задачею є забезпечення якісного керування безпілотними літальними апаратами та передачі достовірної інформації в складній заводській обстановці. Особливу актуальність дана задача набуває при застосуванні навмисних завод у вигляді сигналів протидії.

Для виявлення і локалізації потужних джерел паразитного сигналу застосовуються різні методи, включаючи: методи аналізу в часовій області: аналіз спектру сигналу, аналіз кореляційної функції, аналіз фазового зсуву; методи аналізу в частотній області: аналіз амплітудної характеристики сигналу, аналіз фазової характеристики сигналу, аналіз спектральної щільності потужності; методи аналізу в просторовій області: аналіз спрямованості антени, аналіз рівня сигналу в різних точках простору.

Аналіз сигналів, які зазнають впливу РЕБ та штучних завод, є складною задачею. Традиційні методи аналізу сигналів часто не є ефективними для розв'язку такої задачі, оскільки вони не можуть враховувати складні характеристики РЕБ та штучних завод.

Нейромережеві класифікатори є перспективним інструментом для аналізу сигналів з РЕБ та штучними заводами. Нейромережі можуть навчатися на великих наборах даних і виявляти складні закономірності, які неможливо виявити за допомогою традиційних методів.

Дана стаття описує процес вибору нейромережевого класифікатора для аналізу сигналів РЕБ та штучних завод. Розглядаються різні фактори, які слід враховувати при виборі архітектури нейромережі, алгоритму навчання та параметрів мережі.

У роботі представлено аналітичний огляд нейромережевих класифікаторів, їх різновидності та особливості, а також обрано оптимальний для вирішення поставленої задачі.

Ключові слова: нейромережі, нейромережеві класифікатори, аналіз сигналів РЕБ, штучні заводи, радіоелектронна боротьба.

Вступ. В сучасному світі, радіоелектронна боротьба (РЕБ) та штучні заводи (ШЗ) відіграють все більш значущу роль, створюючи серйозні виклики для систем радіочастотного зв'язку та локації. Аналіз сигналів РЕБ та ШЗ є важливим завданням, яке дозволяє виявляти та класифікувати різні типи загроз, а також розробляти ефективні методи протидії.

Одним із перспективних методів вирішення даної задачі є використання нейромережевих класифікаторів. Нейромережі володіють високою гнучкістю та здатністю навчатися на великих обсягах даних, що робить їх цінним інструментом для аналізу складних сигналів.

Актуальність теми. Актуальність даної теми обумовлена наступними факторами:

- зростанням використання РЕБ та ШЗ в сучасних військових конфліктах;
- необхідністю розробки ефективних методів протидії РЕБ та ШЗ для забезпечення стійкості систем радіочастотного зв'язку та локації;
- високим потенціалом нейромережевих класифікаторів для вирішення складних задач аналізу сигналів.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є розробка рекомендацій щодо вибору нейромережевого класифікатора для вирішення завдання аналізу сигналів РЕБ та ШЗ.

Завдання дослідження:

- проаналізувати різні типи нейромережевих класифікаторів та їхні характеристики;
- оцінити переваги та недоліки різних нейромережевих класифікаторів для аналізу сигналів РЕБ та ШЗ;
- розробити рекомендації щодо вибору оптимального нейромережевого класифікатора для вирішення конкретного завдання.

Нейромережа - це математична модель, яка імітує структуру та функціонування біологічних нейронних мереж з метою вирішення різноманітних задач, таких як класифікація, регресія, прогнозування та генерація [4, 5].

В основі нейронних мереж лежать штучні нейрони, які з'єднані між собою подібно до того, як нейрони з'єднані в мозку. Нейрони отримують сигнали, обробляють їх і передають далі іншим нейронам. Сила сигналу регулюється вагою з'єднання. Нейрони організовані в шари, які виконують різні обчислення.

Навчаючись на даних, штучні нейронні мережі (ШНМ) налаштовують ваги з'єднань, щоб покращити свою роботу. Інформація проходить через шари мережі, трансформуючись на виході [1-5]. Графічне зображення штучної нейронної мережі представлено на рисунку 1.

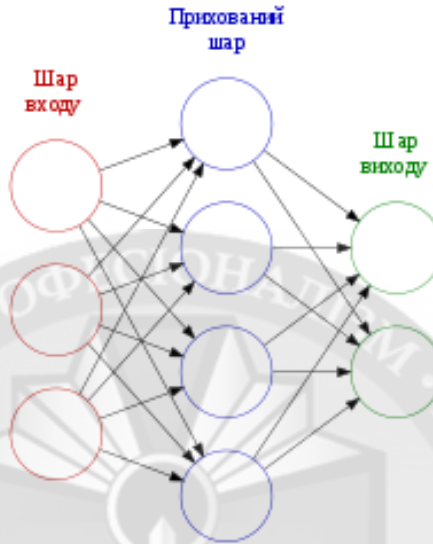

Рисунок 1 . Графічне зображення ШНМ

З рисунку 1. Видно, що кожна кругла вершина подає штучний нейрон, а стрілка подає з'єднання виходу одного штучного нейрону з входом іншого.

ШНМ здатні виконувати складні завдання, такі як розпізнавання образів, прогнозування, переклад мов та ін. Їх використовують у багатьох сферах, включаючи комп'ютерний зір, медицину та фінанси. ШНМ - це галузь досліджень, яка постійно та динамічно розвивається, що робить їх все більш потужними.

Нейромережеві класифікатори є потужним інструментом машинного навчання, що використовується для розв'язання завдань класифікації. Вони базуються на штучних нейронних мережах, які можуть виявляти складні залежності в даних. Теоретичні основи цих класифікаторів можна розділити на кілька основних компонентів [6]:

1. Архітектура нейронної мережі

Пряме поширення (Feedforward Neural Networks) - це базова форма нейронної мережі, що складається з вхідного шару, одного або більше прихованих шарів та вихідного шару. Кожен шар складається з нейронів, що з'єднані між собою ваговими коефіцієнтами. Графічне зображення нейромережі зображене на рисунку 2 (зеленим кольором позначені вхідні нейрони, блакитним – приховані нейрони та жовтим – вихідний нейрон) [7].

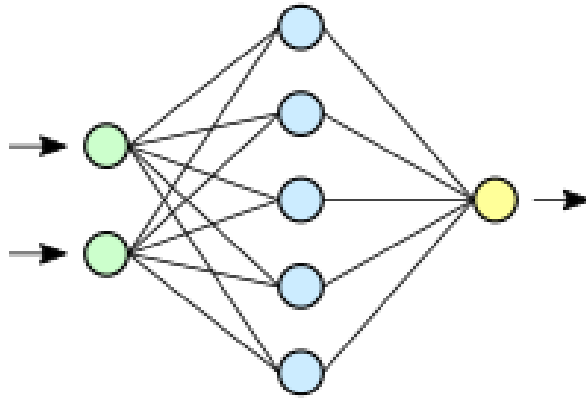

Рисунок 2. Схема простої нейронної мережі.

Рекурентні нейронні мережі (RNN, Recurrent Neural Networks) - це нейронні мережі, де зв'язки між елементами можуть формувати орієнтовані цикли, що дозволяє зберігати інформацію про попередні стани мережі. Вони часто використовуються для обробки послідовностей даних [8].

Конволюційні нейронні мережі (CNN, Convolutional Neural Networks) – це клас глибоких штучних нейронних мереж прямого поширення. CNN використовуються в основному для обробки зображень. Вони включають конволюційні шари, що здатні автоматично виявляти важливі особливості вхідних даних за допомогою фільтрів [9,10].

2. Процес навчання

Функція втрат. Функція втрат (або функція помилки) оцінює, наскільки добре модель виконує своє завдання. У випадку класифікації найчастіше використовуються функції крос-ентропії або сумарної квадратичної похибки.

Оптимізація. Оптимізація в нейронних мережах зазвичай здійснюється за допомогою методу зворотного поширення похибки (backpropagation) та методів градієнтного спуску (Gradient Descent). Градієнтний спуск може бути реалізований в різних варіантах, таких як стохастичний градієнтний спуск (SGD), градієнтний спуск з імпульсом (Momentum), Adam та інші [11].

3. Активаційні функції

Активаційні функції визначають вихід нейрона в залежності від його вхідних сигналів. Деякі з найбільш поширених активаційних функцій включають [10]:

$$\text{Сигмоїдна функція: } \sigma'(x) = \sigma(x) \cdot (1 - \sigma(x)) \quad (1)$$

$$\text{Зрізаний лінійний вузол (ReLU Rectified Linear Unit) : } f(x) = x^+ = \max(0, x) \quad (2)$$

$$\text{Гіперболічний тангенс (tanh) : } \tanh(x) = \frac{e^x - e^{-x}}{e^x + e^{-x}} \quad (3)$$

4. Регуляризація

Регуляризація застосовується для запобігання перенавчанню (overfitting) моделі. Основні методи включають:

L_1 та L_2 регуляризація : додають до функції втрат штрафи до ваги.

Виключення (dropout) випадковим чином «вимикає» деякі нейрони під час навчання, що допомагає зменшити взаємозалежність нейронів [11, 12].

5. Оцінка ефективності

Для оцінки ефективності класифікаторів використовуються різні метрики, такі як повнота (recall), точність (precision), F-міра (F1-score) та інші. Важливим аспектом є також оцінка на основі крос-валідації, яка дозволяє уникнути переоцінки моделі [13].

6. Гіперпараметри

Гіперпараметри, такі як розмір міні-батчів, швидкість навчання, кількість шарів і нейронів в шарах, значно впливають на ефективність нейронної мережі. Їх налаштування зазвичай виконується методом проб і помилок або за допомогою методів автоматичного пошуку, таких як пошук по сітці (grid search) чи випадковий пошук (random search).

Ці основи складають базу для розуміння роботи нейромережевих класифікаторів і їх застосування у різних завданнях машинного навчання [14, 15].

Переваги та недоліки різних типів нейромережевих класифікаторів

1. Згорткові нейронні мережі (CNN):

Переваги:

- Локальність ознак. CNN ефективно розпізнають локальні шаблони в зображеннях завдяки використанню згорткових шарів, які здатні виділяти ознаки у різних частинах зображення.
- Інваріантність до трансформацій. Через використання пулінгових шарів, CNN можуть бути стійкими до зсувів, масштабування та інших трансформацій зображення.
- Параметрична ефективність. Використання відносно невеликої кількості параметрів за допомогою згорткових та пулінгових шарів дозволяє зменшити ризик перенавчання та поліпшити швидкість навчання.

Недоліки:

- Потреба в об'ємних даних. CNN можуть потребувати значний обсяг даних для навчання, особливо для розпізнавання складних класів об'єктів.
- Обмеженість застосування: Вони не завжди ефективні для обробки даних інших типів, таких як текст або часові ряди.

2. Рекурентні нейронні мережі (RNN):

Переваги:

- Моделювання послідовностей. RNN ефективно працюють з даними, які мають послідовний характер, такими як тексти або часові ряди.
- Контекстуальне розуміння. Здатність до врахування контексту та залежностей між елементами послідовності, що дозволяє їм здійснювати кращу передбачення на основі попереднього контексту.

Недоліки:

- Проблеми з довгостроковим залежностями. RNN можуть мати проблеми з довгостроковим запам'ятовуванням, так як градієнт може зникати при тренуванні на довгих послідовностях.
- Обчислювальні затрати та ефективність. Вони можуть бути дорогими в обчислювальному відношенні та менш ефективними в порівнянні з іншими архітектурами для деяких завдань.

3. Мережі довгої короткочасної пам'яті (LSTM) та відкидаючі ворота (GRU) (види RNN):

Переваги:

- Розв'язання проблем з градієнтом. Вони вирішують проблеми з довгостроковим запам'ятовуванням шляхом використання спеціальних структур пам'яті.
- Ефективне навчання на довгих послідовностях. Вони можуть бути ефективнішими при тренуванні на довгих послідовностях порівняно зі звичайними RNN.

Недоліки:

- Обчислювальна складність. LSTM та GRU вимагають більше обчислювальних ресурсів та часу для тренування порівняно зі звичайними RNN.

Вибір нейромережевого класифікатора для вирішення поставленого завдання.

Використаємо дані про РЕБ -антидрон системи, щоб обрати класифікатор. РЕБ-антидрон системи працюють на різних частотах, щоб протидіяти широкому спектру БПЛА: наприклад, 900 МГц використовується для зв'язку між ПДУ та дроном, 1,5 ГГц – для GPS-навігації, 2,4 ГГц – для Wi-Fi та Bluetooth, 5,8 ГГц – для передачі відео з камери дрона [16].

Як видно з вище зазначеної інформації, РЕБ-антидрон системи працюють на різних частотах, що ускладнює вибір нейромережевого класифікатора. Один класифікатор може не здатний ефективно аналізувати сигнали на цих частотах. Тому було розроблено такі **рекомендації по вибору класифікатора:**

1. Використання мультимодального підходу:

– Потрібно розділити аналіз на декілька завдань, кожне з яких буде зосереджено на конкретній частоті. Наприклад, можна використовувати один класифікатор для аналізу сигналів на 900 МГц, інший – для аналізу сигналів на 1.5 ГГц, тощо;

– Використання мультимодальної нейромережі, яка здатна обробляти дані з різних частот одночасно.

2. Вибір класифікатора з урахуванням характеристик сигналу:

– Для аналізу сигналів з вузькою смугою пропускання, таких як сигнали GPS, можна використовувати класифікатори, засновані на згорткових нейронних мережах (CNN).

– Для аналізу сигналів з широкою смугою пропускання, таких як відеосигнали, можна використовувати класифікатори, засновані на рекурентних нейронних мережах (RNN).

3. Використання методів злиття даних:

– Потрібно об'єднати результати аналізу з різних частот, щоб отримати більш комплексну картину.

4. Додаткові фактори, які потрібно враховувати:

– Кількість та якість даних, що використовуються для навчання кожного класифікатора.

– Обчислювальні ресурси, доступні для роботи класифікаторів.

– Потреба в режимі реального часу.

Виходячи з розроблених рекомендацій випливає, що не існує універсального рішення, яке б розв'язало всі задачі. Найкращий спосіб вибрати оптимальний класифікатор – це експериментувати з різними підходами та налаштовувати їх параметри відповідно до ваших наявних даних та потреб.

Висновки. В статті проведено огляд різних нейромережевих класифікаторів та їх особливостей. Розглянуто переваги та недоліки конкретних класифікаторів. Розроблено рекомендації з підбору підходящого класифікатора. Вибір нейромережевого класифікатора для аналізу сигналів РЕБ та штучних завод є складним завданням, яке залежить від багатьох факторів. У цій статті були розглянуті деякі з ключових факторів, які слід врахувати при виборі класифікатора.

Важливо зазначити, що не існує універсального класифікатора, який би підходив для всіх завдань. Тому, для отримання оптимальних результатів, може знадобитися експериментувати з різними класифікаторами та налаштувати їх параметри відповідно до конкретного завдання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубровін В.І., Субботін С.О. Методи оптимізації та їх застосування в задачах навчання нейронних мереж: Навчальний посібник. - Запоріжжя: ЗНТУ, 2003. - 136 с.
2. Haykin S. S. Neural networks and learning machines. 3rd ed. - Upper Saddle River, N.J: Prentice Hall, 2008.
3. Alpaydin E. Machine Learning, Revised and Updated Edition. - MIT Press, 2021. 280 p.
4. Goodfellow I., Bengio Y., Courville A. Deep Learning. - MIT Press, 2017. 800 p.
5. Ketkar N. Deep Learning with Python. - Berkeley, CA Apress, 2017. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-4842-2766-4> .
6. Montantes J. Deep Learning for Signal Processing: What You Need to Know. URL: <https://james-montantes-exxact.medium.com/deep-learning-for-signal-processing-what-you-need-to-know-af97e8f76355> .
7. Understanding Feed Forward Neural Networks With Maths and Statistics. URL: <https://www.turing.com/kb/mathematical-formulation-of-feed-forward-neural-network> .
8. Nielsen M. Neural Networks and Deep Learning. URL: <http://neuralnetworksanddeeplearning.com/>
9. What are convolutional neural networks? URL: <https://www.ibm.com/topics/convolutional-neural-networks> .
10. A Survey of Convolutional Neural Networks: Analysis, Applications, and Prospects / Z. Li et al. IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems. 2021. P. 1–21. URL: <https://doi.org/10.1109/tnnls.2021.3084827> .
11. Функції активації: ступінчаста, лінійна, сигмоїда, ReLU та Tanh. URL: <https://robotdreams.cc/uk/blog/327-funkciji-aktivaciji-stupinchasta-liniyna-sigmojida-relu-ta-tanh> .
12. A Labach Survey of Dropout Methods for Deep Neural Networks / A. Labach, H. Salehinejad, S. Valaee. - 2019. - Available from: <https://arxiv.org/abs/1904.13310> .
13. Test Run - L1 and L2 Regularization for Machine Learning. URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/archive/msdn-magazine/2015/february/test-run-l1-and-l2-regularization-for-machine-learning> .
14. Bishop C. M. Pattern Recognition and Machine Learning. NY Springer New York, 2016. 778 p.
15. Системи протидії дронам. URL: <https://drontech.com.ua/antidron-sistemi> .

16. What is a neural network? - GeeksforGeeks. URL: <https://www.geeksforgeeks.org/neural-networks-a-beginners-guide/#types-of-neural-networks> .

REFERENCES:

1. Dubrovin V.I., Subbotin S.O. Optimization methods and their application in neural network training problems: Study guide. - Zaporizhzhia: ZNTU, 2003. - 136 c.
2. Haykin S. S. Neural networks and learning machines. 3rd ed. - Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, 2008.
3. Alpaydin E. Machine Learning, revised and expanded edition. - MIT Press, 2021. 280 p.
4. Goodfellow I., Bengio Y., Courville A. Deep learning. - MIT Press, 2017. 800 p.
5. Ketkar N. Deep learning with Python. - Berkeley, CA Press, 2017. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-4842-2766-4> .
6. Montantes J. Deep learning for signal processing: What you need to know. URL: <https://james-montantes-exxact.medium.com/deep-learning-for-signal-processing-what-you-need-to-know-af97e8f76355> .
7. Understanding feedforward neural networks with math and statistics. URL: <https://www.turing.com/kb/mathematical-formulation-of-feed-forward-neural-network> .
8. Nielsen M. Neural networks and deep learning. URL: <http://neuralnetworksanddeeplearning.com/> .
9. What are convolutional neural networks? URL: <https://www.ibm.com/topics/convolutional-neural-networks> .
10. Overview of convolutional neural networks: Analysis, applications and prospects / Z. Li et al. IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems. 2021. P. 1-21. URL: <https://doi.org/10.1109/tnnls.2021.3084827> .
11. Activation functions: step, linear, sigmoid, ReLU, and Tanh. URL: <https://robotdreams.cc/uk/blog/327-funkciji-aktivaciji-stupinchasta-liniyna-sigmojida-relu-ta-tanh>
12. Labah A. A review of sifting methods for deep neural networks / A. Labah, H. Salehinejad, S. Valae. - 2019. - Available at: <https://arxiv.org/abs/1904.13310> .
13. Test run - L1 and L2 regularization for machine learning. URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/archive/msdn-magazine/2015/february/test-run-l1-and-l2-regularization-for-machine-learning> .
14. Bishop K. M. Pattern Recognition and Machine Learning. NY Springer New York, 2016. 778 p.
15. Systems for countering drones. URL: <https://drontech.com.ua/antidron-sistemi> .
16. What is a neural network? - GeeksforGeeks. URL: <https://www.geeksforgeeks.org/neural-networks-a-beginners-guide/#types-of-neural-networks> .

PhD Zhyrov G.B., PhD Kolcov R.Y., Dolinchuk K.O.

SELECTION OF A NEURAL NETWORK CLASSIFIER FOR SOLVING THE PROBLEM OF ANALYZING THE SIGNALS OF RB AND ARTIFICIAL INTERFERENCE

At present, the task of ensuring high-quality control of unmanned aerial vehicles and the transmission of reliable information in a complex interference environment is relevant. This task becomes especially important when intentional interference is used in the form of countermeasures.

Various methods are used to detect and localize powerful sources of parasitic signals, including: time domain methods: signal spectrum analysis, correlation function analysis, phase shift analysis; frequency domain methods: signal amplitude response analysis, signal phase response analysis, power spectral density analysis; spatial domain methods: antenna directivity analysis, signal strength analysis at different points in space.

Analyzing signals affected by EW and artificial interference is a challenging task. Traditional signal analysis methods are often ineffective for this task because they cannot take into account the complex characteristics of EW and artificial interference.

Neural network classifiers are a promising tool for analyzing signals with EW and artificial interference. Neural networks can learn from large datasets and detect complex patterns that cannot be detected by traditional methods.

This article describes the process of selecting a neural network classifier for analyzing EW and artificial interference signals. Various factors that should be considered when choosing a neural network architecture, training algorithm, and network parameters are discussed).

The paper presents an analytical review of neural network classifiers, their varieties and features, and selects the optimal one for solving the task.

Keywords: neural networks, neural network classifiers, electronic warfare signal analysis, artificial interference, electronic warfare.

